

İSTANBUL

NSAN VE TOPLUMSAL KALKINMA PROGRAMI
Toplumsal Adalet ve E itsizlikler

ANAL Z

EKONOM
YÖNET M NDE
STAT ST K
OKURYAZARLI IN
ÖNEM

DR. CEM ÇAKMAKLI

ARALIK 2022-006

YAZAR

Dr. Cem ÇAKMAKLI

DR. CEM ÇAKMAKLI

Dr. Cem akmaklı, Koç Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmakta ve simülasyona dayalı ileri istatistiksel teknikler ve uygulamaları konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

IstanPol bu çalışmanın hazırlanmasındaki katkılarından dolayı Friedrich-Ebert-Stiftung Vakfı Türkiye Temsilciliği'ne teşekkür eder. www.festr.org

Tüm hakları saklıdır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün izni olmaksızın bu çalışmanın hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz.

Bu çalışmada ifade edilen görüşler yazarlara aittir ve IstanPol ve Friedrich-Ebert-Stiftung Vakfı'nın kurumsal görüşleri ile kısmen veya tamamen örtüşmeyebilir.

EKONOM YÖNETİMİNDE STATİSTİK OKURYAZARLIĞIN ÖNEMİ

Her ay, Türkiye’de ve dünyada birçok ekonomik veri açıklanmaktadır. Fakat gerek bu verilerin içeriklerinin anlaşılması gerekse açıklanan gerçekleştirmelerin diğer ülkelerdeki verilerle karşılaştırılması ve bunların okunması konusunda vatandaşlar arasında bir sorun bulunmaktadır. Bireylerin kişisel ekonomik durumları dışında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu anlaması ve bunu diğer ülkelerle karşılaştırabilmesi çok önemlidir. Bu karşılaştırma ne kadar başarılı yapılırsa bu da oy verme davranışları konusundaki etkinliği o kadar arttıracaktır. Bu yüzden bu yazıda *İstatistik Okuryazarlık* olarak adlandırılan bu becerinin önemi tartışılacak ve bunun toplumun geneline yayılması için önerilerde bulunulacaktır. İstatistik okuryazarlık diye adlandırılan bu olguya dikkat çekmek ve bunun toplumsal dinamiklerde, karar aşamalarında ne kadar önemli bir kavram olduğunu vurgulamak bu yazının ana konusudur.

İstatistik tıpkı diğer bilimler gibi çok sağlam temeller üzerine kurulmuş bir bilimdir. Hatta ekonomi bilimi gibi üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı birbirine zıt fikirlerin çatıştığı bir alandan oldukça farklıdır. Bu bilimin yegâne amacı eldeki bilgiyi, veriyi, en verimli şekilde derlemek, eğer bir konu hakkında inanç ya da ön yargılar varsa bunu analitik olarak göstermek ve en nihayetinde *uzun vadede* en doğru kararı vermek için matematik hazinesini sonuna kadar kullanmaktır. Bireylerin elinde karar vermek için çok sağlam bir ekipman ve bir araç olmasına rağmen bunu değerlendiren kitlenin de bu aracı kullanma potansiyelinin artması ve artırılması gerekmektedir.

Bu yazıda özellikle iki örnek üzerinden bu konu incelenmektedir. Bu iki örnek üzerinden de önce Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) daha sonra da verileri kullanan ekonomistler için öneriler sunulacaktır. Ekonomide

Bireylerin elinde karar vermek için çok sağlam bir ekipman ve bir araç olmasına rağmen bunu değerlendiren kitlenin de bu aracı kullanma potansiyelinin artması ve artırılması gerekmektedir.

özellikle de Türkiye’de ama aslında bütün dünyada bu çarpıklığın politikaya ve dolayısıyla gündelik hayata etkisi azımsanmayacak ölçüdedir. Bu iki örnekten birisi, ülkelerin ekonomik büyüme istatistiklerinin arasındaki fark, diğeri ise fiyatlar ve fiyat artışları yani enflasyon arasındaki farktır. Bu iki örnek özellikle 2020 yılından itibaren COVID-19 salgınının getirdiği ekonomik çalkantılarla birlikte iyice görünür hale gelmiştir.

TÜİK VERİLERİNE GÖRE TÜRKİYE’NİN BÜYÜME VERİLERİ

Öncelikle 2020 yılında yaşanan ekonomik çalkantıların sonucunda Türkiye’de büyük bir veri kirliliği yaşanmıştır. Bu durumun en önemli aktörlerinden birisi ise Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’daki büyüme yani yüzde değişim verisidir. Bu konuda gelişmiş ülkelerdeki pratikle Türkiye’de gerçekleşen pratik arasındaki farklar iyi anlaşılmalıdır.

Türkiye ve gelişmiş ülkeler büyüme verilerini hesaplarken farklı yöntemler kullanmaktadırlar. Bu da önemli bir soruna neden olmaktadır. Örneğin ABD gibi ülkeler, büyüme verisini açıklarken şu soruya cevap aramaktadırlar: Eğer ABD ekonomisi, bu çeyrekte bir önceki çeyreğe göre yaşadığı yüzde değişimini bir yıl boyunca yani arka arkaya dört çeyrek yaşasaydı toplamda ne kadar değişmiş olurdu? Bu sorunun cevabı çeyreklik yaşanan değişimin kabaca dört ile çarpımıdır. Bu istatistikler özellikle 2020’nin ikinci ve üçüncü çeyreklerinde çok fazla gün yüzüne çıkmıştır. Bilindiği gibi ABD’de ve dünyanın hemen bütün ülkelerinde COVID-19 salgını ile mücadele edebilmek için tam kapanmalar yaşanmıştır. Bu kapanmalar ekonomiyi durma noktasına getirdiği için 2020 yılı ikinci çeyreğinde dünyadaki bütün ülkeler derin ekonomik daralmalar yaşamışlardır. ABD örneğinde bu istatis-

tik 2020’nin ikinci çeyreği için yüzde 32 olarak açıklanmıştır. Yani aslında ABD ekonomisi o çeyrekte 2020’nin birinci çeyreğine göre hemen hemen yüzde 8 küçülmüştür ama bunu kamuoyuna yıllıklandırılmış olarak açıkladıkları için ortaya bu istatistik çıkmıştır.

TÜİK ise Türkiye’deki değişimi yüzde 10 küçülme olarak açıklamıştır. Peki bu açıklanan veri ne anlama gelmektedir? Türkiye için açıklanan değişim bir önceki çeyreğe göre değişim değil bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim verisidir. Yani Türkiye 2020’nin ikinci çeyreğinde 2019’un ikinci çeyreğine göre yüzde 10 küçülmüştür. Bu verilerin açıklandığı Ağustos ayı sonunda, gazete ve sosyal medya manşetlerinde sıkça Türkiye’nin ABD’ye ve hatta birçok Avrupa ülkesine göre çok daha iyi performans gösterdiği iddia edilmiştir. Bu iddialar yüzde 32 ve yüzde 10’luk ekonomik daralmaların karşılaştırılması nedeniyle ortaya konmuştur.

Her ne kadar politikacıların bu tarz çıkışlarına aşına olunsa da bu söylemler ne yazık ki sadece politikacılar tarafından dile getirilmemiştir. Aynı zamanda ekonomi ile ilgili birçok sivil toplum kuruluşu da bu iddialarda bulunmuştur. Oysaki ABD ile aynı yöntem kullanılı-

saydı Türkiye ekonomisinde 2020’nin ikinci çeyreğinde birinci çeyreğine göre yaşanan küçülme yüzde 11 yani yıllıklandırılmış olarak yüzde 40’ın çok üzerindeydi. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi 2020’nin ikinci çeyreğinde ABD ekonomisine göre daha derin bir küçülme yaşamıştır. İşin ironik kısmı ise bir sonraki çeyrekte de aynı sorunla karşılaşılması olmuştur. Ama bu sefer bu durum tamamen zıt yönde yaşanmıştır. Dünya ekonomilerinin birçoğu tam kapanmaların sona ermesiyle

birlikte 2020’nin üçüncü çeyreğinde 2020’nin ikinci çeyreğine göre oldukça güçlü bir sıçrayış yapmışlardır.

Öncelikle 2020’nin üçüncü çeyreğinde 2020’nin ikinci çeyreğine göre büyüme rakamları nasıl gerçekleşmiştir?

*2020 yılında
yaşanan ekonomik
çalkantıların
sonucunda Türkiye’de
büyük bir veri kirliliği
yaşanmıştır.*

Bu büyüme Türkiye’de yüzde 16 olarak gerçekleşirken ABD için yüzde 7 olarak gerçekleşmiştir. Yani Türkiye, 2020’nin üçüncü çeyreğinde, ikinci çeyreğe göre ABD’den en az iki kat daha hızlı büyümüştür. Oysaki TÜİK tarafından açıklanan istatistikler şu şekildeydi: her zamanki gibi Türkiye için öncelikle önceki yılın aynı çeyreğine göre büyüme açıklanmıştır. Bu değer yüzde 6 civarındaydı. ABD’de ise yine önceki çeyreğe göre büyüme fakat yıllıklandırılmış hali yani kabaca dört katı açıklanmıştır ki bu değer yüzde 30’a yakındır.

Burada söylenmek istenen bu istatistiklerin işe yaramaz olduğu değildir. Burada vurgulanmak istenen şey bu istatistikler hakkında ne kadar bilgi eksikliği olduğu ve bunun yanlış yargılara yol açtığıdır.

Oldukça ilginçtir ki önceki çeyrekte olası her ortamda Türkiye’yi ABD ile karşılaştıranlar bulunmaktayken, üçüncü çeyrekteki bu kadar yüksek büyüme performansı ne politikacılar ne de ekonomi ile ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından dile getirilmiştir. Halbuki önceki çeyrekte salgından dolayı ekonomide yaşanan şokun ABD’ye göre ne kadar da ucuz atlatıldığı bütün manşetlerde yanlış bir şekilde yerini almıştır. Üçüncü çeyrekte ise ABD’ye göre neredeyse iki kat daha fazla olan büyüme performansı kimse tarafından böyle bir karşılaştırma yapılarak belirtilmemiştir. Açıkça bir kere daha ifade edilmelidir ki burada söylenmek istenen bu istatistiklerin işe yaramaz olduğu değildir. Burada vurgulanmak istenen şey bu istatistikler hakkında ne kadar bilgi eksikliği olduğu ve bunun yanlış yargılara yol açtığıdır.

Bu örnek söz konusu eksikliğin sadece sıradan vatandaş için değil, birçok danışmanla birlikte çalışan politikacılar ve sivil toplum kuruluşları için de geçerli olduğunu göstermektedir. Bu basit gibi görünebilir ama gündelik hayata doğrudan etki eden bir konudur. Çünkü vatandaşlar politik seçimlerini sadece hissettikleri ekonomik duruma göre yapmamakta, onlara sağlanan veriler de bu kararları etkilemektedir. Dolayısıyla bu durum basit bir illüzyon değil gündelik hayatı etkileyen de bir durumdur. Bu noktada çok önemli bir kavram öne çıkmaktadır. Bu kavramın ismini koymak lazımdır, bunun adı da *istatistik okuryazarlıktır*.

FİNANSAL OKURYAZARLIK VE İSTATİSTİKİ OKURYAZARLIK

Normal okuryazarlıktan sonraki en önemli kavram istatistik okuryazarlıktır. Aslında bu kavram sıklıkla *finansal okuryazarlıkla* karıştırılmaktadır. Sadece finansal enstrümanların yapısının bilinmesi ile değil, ilgili ilgisiz diğer bütün kavramlara da kabaca finansal okuryazarlık denilmektedir.

Normal okuryazarlıktan sonraki en önemli kavram istatistik okuryazarlıktır. Aslında bu kavram sıklıkla finansal okuryazarlıkla karıştırılmaktadır.

Açıkça belirtmek gerekirse bu tanımlama oldukça hatalıdır ve teşhisin yanlış koyulmasına yol açmaktadır. Bir örnek ile anlatılacak olursa, Türkiye’de kamuoyunda *swap* nasıl bir enstrümandır, *swap* oranları neden artar gibi teknik bir konuda insanların özellikle son dönemde bilgi potansiyeli genişlemiştir. Bu gerçekten de finansal okuryazarlıktır. Ama bu finansal profesyo-

nellerin dışında hiçbir vatandaş için olmazsa olmaz bir bilgi değildir. Zaten Türkiye gibi finansal piyasaların çalkantılı olmadığı ülkelerde sıradan vatandaşın *swap* kavramını bilmesi çok zordur.

Resmi enflasyonun yüzde 80'lerin üzerine çıktığı bu günlerde enflasyonun yüzde 60'a inmesi sanki fiyatlarda bir düşüş varmış gibi bir algı yaratabilmektedir.

Dikkat çekilmek istenen asıl konu finansal okuryazarlık ile istatistiki okuryazarlığın karıştırılmasıdır. Bu konudaki en önemli örneklerden birisi yazının girişinde bahsedilen ikinci örnektir. Yani enflasyon ve fiyatlar arasındaki farktır. Bu da tıpkı GSYH büyüme verisi karışıklığında olduğu gibi çokça karıştırılan bir kavramdır. Özünde, fiyatlar ve fiyatlardaki yüzde değişime verilen isim olan enflasyon kavramlarının karıştırılmasının nedeni hem fiyatlar hem de fiyatların değişim oranının vatandaşlara hayat pahalılığı konusunda fikir veren istatistikler olmasıdır. Dolayısıyla bu iki istatistiğin birbiriyle karıştırılması finansal okuryazarlık ile ilgisi olmayan aslında tamamen istatistik okuryazarlık ile ilgisi olan bir vakadır. Öncelikle sorunun adının doğru konması gerekmektedir. Bu konu özelinde bakılacak olursa benzer eksikliklerden dolayı oldukça basit görünen bu konu bile özellikle politikacılar tarafından oldukça suiistimal edilmektedir. Resmi enflasyonun yüzde 80'lerin üzerine çıktığı bu günlerde enflasyonun yüzde 60'a inmesi sanki fiyatlarda bir düşüş varmış gibi bir algı yaratabilmektedir. Fakat bu sadece fiyatların artış hızında bir yavaşlamadan kaynaklanmaktadır. Üstelik, bu eğer gerçekleşirse, "çok hızlı" artmasından sadece "hızlı" artmasından doğru bir yavaşlama demektir.

SONUÇ

Söz konusu bu iki örnek bize Türkiye'de istatistiki okuryazarlık ile ilgili sıradan vatandaşın karar vericilere kadar oldukça önemli bir eksik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yinelemek gerekir ki öncelikle sorunu doğru teşhis etmek gerekmektedir. Ancak bundan sonra sorunu düzeltmek için doğru tedaviler kullanılabilir. Sorun istatistik okuryazarlık düzeyinin çok az olmasıdır. Dolayısıyla bunu geliştirmek için hızlı şekilde önlem almak şarttır.

Bu önlemler kısa ve uzun vadeli olarak ikiye ayrılabilir. Uzun vadeli önlem bu konuda eğitimin çocuk yaşlardan itibaren verilmesidir. Aslında ilköğretim matematik müfredatının bir kısmı ve liselerde anlatılan matematik konularının önemli bir parçası istatistik ile yakından ilgilidir. Fakat belli ki gerçekten "istatistik" başlığı altında ve özellikle yazıda bahsi geçen örnekler gibi güncel örneklerle beslenen ve istatistiğin karar mekanizmalarının da ne kadar faydalı olduğunu açıkça anlatan bir ders bu konudaki farkındalığı çocuk yaştan itibaren önemli ölçüde geliştirebilecektir. Bu, ilk etapta finansal okuryazarlıktan çok daha önemli bir konu olmaya adaydır. Bu bilinç yerleştikçe zaten finansal okuryazarlık adı altında verilen kötü örneklerin önemli bir kısmı kendiliğinden çözülecektir.

***Yapılması gereken,
uluslararası standartlar
neyse ona uymaktır.***

Kısa vadede ise bu gibi istatistikleri kullanan ekonomist ya da diğer bilim insanlarının üzerine düşen önemli görevler vardır. Öncelikle yapılması gereken, uluslararası standartlar neyse ona uymaktır. Örneğin TÜİK, GSYH verisi ile ilgili hemen her zaman en öncelikle bir önceki yılın aynı çeyreğine göre büyümeyi

açıklamaktadır. Tabi ki önceki çeyreğe göre büyüme de açıklanmaktadır ama manşetlerde öncelikle her zaman bir önceki yılın çeyreğine göre büyüme vardır. Bunu takiben de çoğu ekonomist neredeyse sadece bu büyüme verisine odaklanmaktadır. Bunun aslında geçmişe dayanan haklı bir nedeni vardır. On yıl öncesine kadar TÜİK sadece ham veri açıklamaktaydı, bu verilerde de mevsimsel hareketler olmaktadır. Mevsimsel hareketlerden kastedilen ise örneğin GSYH’de her yaz ya da her kış o zaman dilimine özel durumlardan dolayı benzer hareketlerin oluşmasıdır. Fakat ekonomistler için asıl önemli kısım bunlardan bağımsız olan ekonomik aktivite ile ilgili hareketlerdir. Dolayısıyla önceki yılın aynı çeyreği ile karşılaştırma yapıldığında bu mevsimsel hareketlerin bir önemi kalmamaktadır ve bundan dolayı da verideki gerçekten önemli hareketler ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden de ekonomistler hep bu büyüme oranlarına odaklanmaktadır. Fakat TÜİK de tıpkı ABD’de benzer verileri yayınlayan kurumların yaptığı gibi artık sadece ham veri yayınlamak yerine mevsimsellikten arındırılmış değerleri de yayınlamaktadır. Dolayısıyla artık mevsimsel hareketlerden kurtulmak için önceki yılın aynı çeyre-

ği ile karşılaştırma yapmaya ihtiyaç kesinlikle yoktur. Fakat hala hem TÜİK ana manşet olarak bu istatistiği sunmaktadır hem de ekonomistlerin önemli bir kısmı neredeyse sadece bu istatistiği tartışmaktadırlar.

***Konunun uzmanı
olan ekonomistler
uluslararası
standartlarda
uzlaşmalıdır.
Böylelikle konunun
uzmanı olmayan
insanlara doğru bilgi
akışını sağlayabilirler.***

ABD gibi ülkelerde ise öncelikle anlık büyüme yani GSYH örneğinde belirtildiği gibi önceki çeyreğe göre büyüme yayınlanmaktadır ve ekonomistler de her şeyden önce bu veriyi yorumlamaktadırlar. Bu yüzden kısa vadede yapılması gereken şey uluslararası standartlar neyse öncelikle onu uygulamaktır. Mesele 2020’deki gibi tarihte görülmemiş ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemde en azından yorum yapılırken uluslararası pratiklerle benzer pratikleri yapmaktır. Bu şekilde konuyla daha az ilgisi ve bilgisi olan insanlara yön göstermek, doğru karşılaştırmaları yapmalarını sağ-

lamak ve en nihayetinde doğru kararlar vermelerine yardımcı olmaktadır.

Öncelikle konunun uzmanı olan ekonomistler uluslararası standartlarda uzlaşmalıdır. Böylelikle konunun uzmanı olmayan insanlara doğru bilgi akışını sağlayabilirler.

KAYNAKLAR

TÜİK, GSYİH Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dönemsel-Gayrisafi-Yurt-İçi-Hasıla-II.-Çeyrek:-Nisan-Haziran-2022-45550&dil=1>

ABD Ekonomik Analiz Bürosu, GSYİH Raporu, <https://www.bea.gov/data/gdp/gross-domestic-product>

